

15 éves a DADA: a rendőrségi megelőzési program értékelése

A kutatás során feldolgoztuk a DADA-program történetét, működési módját és szerveződését. Az anyaggyűjtés folyamán vált nyilvánvalóvá, hogy a program nyilvántartási rendszere átgondolásra, korszerűsítésre és pontosításra szorul.

A kutatás idején valamennyi régióban külön-külön fókuszcsoportos megbeszéléseket szerveztünk, továbbá külön fókuszcsoportos megbeszélést tartottunk a program alapítóival.

Az empirikus felméréskor az ország hat régiójában összesen 120 iskolában végeztünk kérdőíves vizsgálatot. Az empirikus vizsgálat idején 2048 DADA-oktatásban részt vevő diákkal és kontrollcsoportként 2150 nem résztvevő fiatalal vettünk fel kérdőívet, és összesen 4198 tanulót láttunk dolgozni fel.

A rendőrségi bűnmegelőzési programok közül legszélesebb körben ismertté vált DADA-program 15 évvel ezelőtt indult útjára. Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium felkérésére 2007-ben kezdtük meg a program értékelő vizsgálatát, amely nem volt könnyű feladat. Nem csak azért, mert korábbi értékelő vizsgálatok hiányában nem volt „archimedesi pont” az értékeléshez. A DADA-program másfél évtizedes sorsa összefonódott a rendszerváltással, így nehezítette az értékelést, hogy a rendőrségi reform megindulása és megrekedése, a rendőrség út- és szerepkeresése mind-mind nyomot hagyott a programon.

A kutatás lefolytatásához azonban értékes segítséget kaptunk az ORFK bűnmegelőzési osztályától. A felméréshez szükséges adatok és információk nem álltak volna a rendelkezésünkre a társintézményekben dolgozó kollégák segítségével, és a fókuszcsoportos

megbeszéléseken részt vevő pedagógus és rendőr kollégák nélkül. Köszönet illeti a felmérésben részt vevő iskolák tanárait és diákjait, akik az év végi iskolai hajrá időszakában is készséggel közreműködtek a felmérésben. Külön és kiemelten mondunk köszönetet a kutatás lefolytatásához nyújtott segítségért

- a DADA-alapítóknak: Diószegi Gábornak, Csonka Györgyinek, Heiter Sándornak, Generál Mártának, Bató Évának, Papp Juliannának, Bak Mihálynak;
- a DADA jelenlegi országos koordinátorának, Mikó Lászlónak;
- az Országos Kriminológiai Intézet kutatásban részt vevő munkatársainak, valamint
- a Legfőbb Ügyészség pénzügyi főosztálya munkatársainak.

A DADA-program kronológiája¹

A prevenciós gondolat az 1980-as évektől jelen van a rendőrség tevékenységében. A fiatalok körében végzett iskolai prevenciós tevékenység keretében a megyei nyomozók belügyi osztályfőnöki óráként előadásokat tartottak az iskolákban. 1989-ben az ifjúságvédelmi szolgálatot átszervezték ugyan, de az ifjúságvédelmi feladat ellátásának fontossága nem szűnt meg. Valószínűleg ez az igény is ösztönözte a bűnmegelőzés szervezeti rendszerének kiépülését és országos szervezetté formálódását. 1990-ben ugyanis a BRFK-n, később több megyében is, különböző formában hozták létre a bűnmegelőzés szervezeti egységeit.

Mindemellett a szervezeti rendszer kialakításának megkezdése egyszerűbbnek tűnt, mint a gondolkodás átformálása. 1991-ben a szerencsés véletlenek egybejárása következtében a program felkeltette a BRFK bűnmegelőzési osztályának figyelmét. Az amerikai DARE-program „éppen időben” érkezett Magyarországra: ekkor kezdett el igazán foglalkozni a politika a kábítószer-problémával.

¹ A DADA-program kronológiáját Balázsfalvi Gusztávné – Rácz Ferenc: Boldog születésnapot DADA (IRM, Rendészeti Szakállamtitkárság, Budapest, 2007) című könyve alapján, illetve a fókuszcsoportokon szerzett kutatási tapasztalatainkra támaszkodva állítottuk össze.

1992 tavaszára összeállt a DADA-alapítók „nagy csapata” is, akik elévülhetetlen érdemeket szereztek a bűnmegelőzési gondolkodás rendőrségen belüli terjesztésében. Az alapítók egy baltimore-i drog-megelőzési program segítségével elkezdték a megelőzési program honosítását, az amerikai ízü filozófia honi viszonyokra igazítását, a drog mellett az egyéb megelőzési témakörök végiggondolását.

1992 őszén az országban elsőként Veszprémben indult meg az oktatás, majd Budapesten három iskolában folytatódott a program, és az első évben összesen 998 gyerek kapcsolódott be. A sikerek nyomán 1993-ban az ORFK átvette a projekt szervezését, és meghirdette a program országos bevezetését. A programiroda koordinálta és felügyelte a program működését, amelyhez az ORFK finanszírozási forrásokat is adott. A képzők képzése egyre olajozottabban történt, az alapképzés befejezését vizsga követte. A program további intézményesülését a DADA Újság tette lehetővé.

Ez után az intézményesítés nehezebb feladatai következtek. 1994 nyarán átdolgozták a programot, és 1995-re minden megye csatlakozott. A programot felügyelő bizottság vezetője az ORFK megelőzési főosztály bűnmegelőzési és esélyegyenlőségi osztály kijelölt országos koordinátora lett, és kialakult a régióvezetői rendszer (1. számú táblázat).

A megyei főkapitányságokon működtek a megyei koordinátorok, akiket a megyei bűnmegelőzési osztály vezetője bízott meg a

1. számú táblázat

DADA-régiók

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
Borsod- Abaúj- Zemplén Hajdú-Bihar Heves Nógrád Szabolcs- Szatmár- Bereg	Békés Bács- Kiskun Csongrád Jász- Nagykun- Szolnok	Vas Győr- Moson- Sopron Veszprém Zala	Tolna Baranya Somogy	Fejér Komárom- Esztergom Pest	Budapest

feladatok ellátásával. Ekkorra már valamifajta elismerés is kapcsolódott a tevékenységhez: közvetlen parancsnoki egyetértéssel történő javaslatot lehetett tenni az év DADA rendőre cím odaítélésére.

1995–1996-ban felmérés készült a DADA-program működéséről, amely ekkor már 125 általános iskolában, tízezer diák részvételével és 91 DADA-oktatóval működött.

A jelen kutatás keretében lebonyolított fókuszcsoportos munkáulések tapasztalatai alapján a DADA „aranykora” az 1995 és 2000 közötti évekre tehető. Ekkor szervezték újjá az ORFK bűnmegelőzési osztályát. A program az országos koordináció mellett már igényelte a regionális szintű koordinációt is. A régióvezetők feladatai a 2006-os normamódosításnál fogalmazódtak meg és váltak a program részévé.

A programiroda folyamatosan figyelemmel kísérte a program alakulását, és döntött a program aktualizálásáról és korszerűsítéséről. Az 1994. évi szakértői átdolgozás szélesítette a programot, és tartalmát, nyelvezetét, valamint képi világát a hazai helyzethez igazította. Az 1999-es aktualizáláskor a programiroda végrehajtotta a szükségessé vált profiltisztítást, amelynek során számos olyan témakört kirostált a programból, amelyekben a rendőr kevésbé kompetens. Ezzel a program rendőri jellegét erősítette. A program felülvizsgálata azért is fontossá vált, mert az ezredfordulótól kezdve az iskolaiéletmód- és megelőzési programok oly széles körű kínálata alakult ki, amelyhez a rendőrségi DADA-programnak is illeszkednie kellett. 2001-ben a program ismételt felülvizsgálatára került sor, és 2002-ben életbe lépett az új DADA-program.

A programnak nem voltak (és máig sincsenek) kvalitatív módon mérhető paraméterei – csupán a kvantitatív módon mérhető részt vevő diákok és oktatók számát ismerjük. A probléma nem elhanyagolható. Annak érzékeltetésére, hogy hányféle módon fogalmazható meg a DADA-program tartalma, álljon itt egy összeállítás. Az alábbi listát a *15 éves a DADA* című könyv feldolgozása alapján készítettük, az ott megszólaltatott szereplők által adott meghatározások szerint. Tehát arra a kérdésre, hogy „mi is a DADA-program?”, a megkérdezettek a következő tartalmú válaszokat adták:

1. magatartás- és viselkedésformáló információs rendszer;
2. biztonságra nevelő iskolai program;
3. életvezetési kiskaté;
4. a társas viselkedés szocializációs folyamataiban eligazodást segítő rendszer;
5. emocionális alapú nevelési biztonságpolitikai tananyag;
6. helyes döntési mechanizmusokat kiépítő, az érzelmi-tudati szférára egyaránt ható tematikai rendszer;
7. általános bűnmegelőzési életvezetési program;
8. egy amerikai program magyar adaptációja;
9. bűnmegelőzési program;
10. hobbi;
11. szenvedély;
12. katedraéhség elleni gyógyterápia;
13. szubkultúra a rendőrségen belül;
14. kapocs a civil szférához;
15. az egyéni pozitív rendőrképet kialakítani segítő program.

Fókuszcsoportok

A DADA-program hatékonyságával kapcsolatos kérdőíves felmérésünk és adatelemzésünk kvantitatív kutatási módszereit a fókuszcsoport módszer kvalitatív technikájával szerzett eredményekkel egészítettük ki. A fókuszcsoportok 5-13 fős csoportokkal zajlottak, a következő három homogén szakmai csoportban:

1. A DADA-„alapítók” fókuszcsoportja;
2. A regionális szinten megszervezett DADA-osztályfőnök pedagógusok fókuszcsoportjai; és
3. A DADA-oktató rendőrök fókuszcsoportja.

A következőkben a háromféle szakmai csoportban elhangzott véleményeket együttesen, de tematikus bontásban csoportosítva adjuk közre.

A program célja és funkciója

A fókuszcsoportokon részt vevő pedagógusok (DADA-osztályfőnökök) a program célját jobbra a megelőzésben határozták meg. Azt várják el a programtól, hogy ismertesse meg a diákokat a veszélyekkel. Többen is megfogalmazták, hogy a programban a deviancia és az agresszivitás kérdéskörének tovább részletezését tartanák fontosnak. A betűszóban szereplő AIDS-problémát azonban egyikük sem tartotta olyan súlyúnak, amellyel a rendőrségnek a DADA-program keretében kellene foglalkoznia.

Nagy egyetértést tapasztaltunk a pedagógusoknál a következők taglalásának fontosságát illetően. A drognál a jogi következményeket, a társadalmi kapcsolatok megváltozásának kiemelését tartották fontosnak. A DADA-programnál kiemelték a dönteni (és a nemet mondani) tudás képességének erősítését. Azt is tapasztaltuk, hogy a pedagógus a „mumus” szerep betöltését is elvárja a rendőrtől. Ha a bűnmegelőzéssel foglalkozik, akkor foglalkozzon a bűn fogalmával is. Mint mondták, a pedagógus az egészségtan nevű tantárgy keretében megtanítja az alkohollal, az AIDS-szel, a droggal, a dohányzással kapcsolatos ismereteket. Ezekhez a témakörhöz a pedagógusnak filmek és egyéb jó segédanyagok is a rendelkezésére állnak. A jog által előírt köteleességeket azonban nem tudja megtanítani. Azt várják, hogy a program foglalkozzon szélesebb körben a jogellenes viselkedés következményeivel és a köteleességekkel. Több olyan konkrét példát várnának, hogy ha egy hasonló korú gyerek vagy fiatal jogellenes cselekményt követett el, akkor annak mi lett a kimenetele. Olyan legyen a bemutatás, hogy a diák „elrettenjen, hogy megijedjen”. Többen is úgy fogalmaztak, hogy ha egy fiatal a „bűn útjára lép”, akkor lássa, hogy annak mi a következménye. A rendőr tehát azt mondja el, amivel kapcsolatosan a tanárnak nincsenek ismeretei.

Az már a fókuszcsoportokon kiderült, hogy a pedagógusok elsősorú többsége nem vesz részt a DADA-foglalkozásokon, vagy azért, mert a DADA-programot oktató rendőr erre kérte az osztályfőnököt, vagy a pedagógus maga dönt úgy, hogy nem vesz részt a

programon. A programmal kapcsolatos elképzeléseik, illetve véleményük tehát nem feltétlenül az általuk megtapasztalt valóságot tükrözi.

A program szerkezete és sajátosságai.

A program kezdeményezése

A program kezdetén az alapítók felmenő rendszerben képzelték el a program elterjesztését. A fókuszcsoportos beszélgetések során azt tapasztaltuk, hogy a lefedettség elérése (vagy az erre törekvés) nem mindenütt történt fokozatosan. Amikor az országos rendőri vezetés a program mögé állt, akkor a helyi kapitányok is fontosnak tartották, hogy a területükön fusson a program. Egy-egy ilyen fázisban a rendőrség túl is vállalhatta magát, ez pedig a program színvonalának csökkenésével járhatott.

A program megfogalmazott alapelvei: 1. az önkéntesség; 2. az együttműködés; és 3. a hitelesség.

Értékelésünk szerint az önkéntesség alapelve jellemzően megvalósult a program működése során. A gyakorlatban azonban több problémát is észleltünk. Ezek nem elsősorban az önkéntességgel voltak kapcsolatban, hanem az együttműködés gyakorlatának problémáira utaltak. A pedagógus fókuszcsoportokon ugyanis többször elhangzott, hogy sok iskolában, ahol tömbösített formában zajlik a DADA-oktatás, a rendőroktató egyszer csak bejelenti, hogy a következő héten jön, és DADA-órát tart az osztályokban. Ezeket a helyzetekeket a pedagógusok nehezen tudják tolerálni, ekkor ugyanis gyors szervezés kezdődik, hogy lehetőség szerint ne valamelyik főtárgy helyett kerüljön sor a DADA-óra megtartására.

A program kezdeményezéséhez szorosan hozzátartozik, hogy a pedagógus, illetve a rendőr hogyan szerez tudomást a DADA-program létezéséről. Először az iskolai szakember ismereteinek forrását vizsgáljuk.

Úgy tűnik, hogy az iskolájukban gyermekvédelmi felelősi feladatokat ellátó pedagógusok mindegyike ismeri a programot. Tapasztalataink szerint a DADA-program szervezése az iskolai gyermekvé-

delmi felelősök feladatkörébe tartozik. Számos olyan pedagógus kolléga volt, aki a felső tagozaton tanított, és az alsóból érkező osztályával együtt „megörökölte” a programot. Volt azonban olyan tanár is, aki speciális rendszerű iskolában találkozott a programmal, és itt – tekintettel a túlkoros diákokra – különösen fontosnak tartotta a program megszervezését. Volt olyan pedagógus, aki tudta, hogy az iskolája évek óta együttműködési megállapodás keretében fogadja be a DADA-programot.

A fókuszcsoportos megbeszélésekből úgy tűnt számunkra, hogy a pedagógusok és a rendőrök eltérő módon viszonyulnak a program fontosságához. Azok a pedagógusok, akik problémás környezetben működő iskolában tanítanak, akik nap mint nap találkoznak a családi erőszak, az alkohol, esetleg a drog jelenségével, nagyon fontosnak tartják a programot. A jobb helyzetű és kevésbé problémás iskolában dolgozó pedagógusok inkább a program más tantárgyakkal fedésben lévő ismereteit látják. A pedagógusok egyike sem tette magáévá vagy tartotta volna fontosnak megemlíteni azt az elemet, amelyet a rendőrök oly fontosnak tartanak, azaz hogy a rendőr az oktatási helyzet segítségével közelebb kerül a diákokhoz, ezért rá nemcsak mint a hatalom szereplőjére, hanem mint lehetséges segítőre tekintenek. Úgy tűnik, hogy ez az érvelés nem érintette meg a másik szakma szereplőit.

A rendőrök kapcsolatba kerülése a programmal jól meghatározható vágányokon zajlik. Ezek közül számunkra a jellemzőbbnek a nem hagyományos rendőri pályán a rendőrséghez érkező személyek tűntek. Ebben a körben is két jellegzetességet tartunk érdekesnek kiemelni: 1. az eltérő szakmai háttérű személyekből rendőrré válók körét; és 2. az alapvetően a tradicionális pályán haladó rendőrt, aki valamilyen formában már korábban is kapcsolatba került az iskolai megelőzési programokkal. Ők azok a DADA-oktatók, akik a rendőrségen a civil vagy polgári alkalmazotti státusból képzik át magukat rendőrnek, vagy azok, akik a rendszerváltozás után más szakmai végzettség birtokában érkeztek a szervezethez. Például a szociálpedagógus vagy a pedagógus végzettségű szakemberek, akik a felvételük után szereztek meg a speciális rendőri vég-

zetséget a munkájukhoz. Az ilyen szakembereknek jól láthatóan a bűnmegelőzés felé vezet az útjuk a szervezeten belül, hiszen mentalitásuk, ismereteik jól használhatók a prevenció területén. Szerencsés egybeesés volt ez az 1995 és 2000 közötti időszakban, amikor a szervezettől eltávozó rendőrök státusait más végzettségű személyekkel töltötték fel, közöttük is igen sok nővel.

A másik vágány a rendészeti szakközépiskolából érkező – és alapvetően a hagyományos vágányon haladó – rendőrök csoportja, akik kiképzett DADA-oktatóként közvetlenül is bekapcsolódhatnak a programba.

A program együttműködési rendszere

Számunkra is úgy tűnt, hogy ez a program testesíti meg a rendőrség új szerepvállalását és új típusú kapcsolattartását más intézményekkel. Az együttműködések mellérendeltségi viszonyban gyakorlása azonban még nem tökéletes. Ennek illusztrálására hoztuk azt a fókuszcsoportokon többször is említett helyzetet, hogy az iskola a rendőr leterheltségéhez igazodik. Amikor a rendőr jelentkezik, hogy szeretné megtartani a DADA-oktatást, akkor az iskola ehhez a létező órarend átalakításával igazodik. Azt is tapasztaltuk, hogy sok helyen csak évente négy-öt alkalomból áll a képzés. Távolról sem ez az általános gyakorlat, számos olyan iskolát is említettek ugyanis a fókuszcsoportokon, ahol valóban havi rendszerességgel és az osztályfőnöki órák keretében történik a képzés.

Az intézményi együttműködés mellett a személyes együttműködés, azaz a rendőroktató és a pedagógus közötti kapcsolat is említést érdemel. Benyomásaink szerint az együttműködésnek ez a szintje ritka kivételként működik. A pedagógusok elsőprő többsége úgy értelmezi a DADA-oktatással kapcsolatos feladatait, hogy (maximum) a képzés technikai feltételeiben kell segídkezet nyújtania.

.... ha 300 gyereket tanít az ember, és az egyik teremből ki, a másikba be, zsong a feje, akkor csak arra figyel, amire muszáj. Legyenek füzetek, odaadom, elveszem, rend volt, nem volt probléma, kész, végeztünk.”

„... az előző osztályom nagyon problémás osztály volt, sok magatartási problémával, és akkor többször be kellett ülnöm, ahhoz hogy (a DADA-oktató rendőr) meg tudja tartani a foglalkozást.”

Abban segít tehát, hogy ahol a diákok nem viszik haza a DADA-munkafüzetet, akkor ezt a tanárok összeszedik, és a következő DADA-foglalkozás előtt kiosztják. Ha ugyanis a diákok hazavinnék, akkor – a pedagógusok szerint – nehezen kerülne vissza a munkafüzet a következő alkalomra. Természetesen ez különösen igaz akkor, ha random módon határozódik meg a képzés következő időpontja. Ezzel a megoldással viszont a program elveszíti annak a lehetőségét, hogy az elhangzottakat a gyerekek a szülőkkel is megbeszéljék, és a program hatásában valóban túlléphessen az iskola keretein.

Több pedagógus is megjegyezte, hogy nem kérdezték meg őket arról, miről is kellene beszélni a gyerekekkel. Van egy kész füzet – mint mondták –, és a rendőroktatók ebből dolgoznak. Néhány esetben azonban van átfedés a program és az egészségtan, illetve az osztályfőnöki órák témái között. Ilyen például a közlekedés, a drogok vagy a szexualitás. Nyilván nehéz olyan programot kidolgozni, amely semmilyen más ismerethalmazzal nincs átfedésben, csupán arra hívnánk fel a figyelmet, hogy a munkaprogram tartalmi egyeztetésével a pedagógusoktól további tartalmi és módszertani segítséget kaphatna a projekt. Tudjuk, hogy a tervezetet hozzáértő szakmai csoport készítette. Az alkalmazás azonban sokféle típusú iskolában és eltérő társadalmi közegben zajlik. A DADA-alapítók azt mondták, hogy „annyiféle DADA van, ahány oktató” – utalva arra, hogy a rendőroktató személyisége alapvetően meghatározza a programot. Itt és most csak arra szeretnénk felhívni nyomatékkal a figyelmet, hogy az igénybevevő oldalán is annyi DADA-képzés formálódhat, ahányféle iskolai osztály van, a terep jellegzetességei ugyanis fel is erősíthetik, de ki is olthatják a program lángját.

A pedagógusok azt is megfogalmazták, hogy az oktatás lehetne „színesebb, szagosabb”, azaz olyan előadásokat várnának, amelyek vizuálisan is lekötnék a gyerekeket. Ha látnák filmen, lehet,

hogy sokkal több maradna meg bennük. Ezt a felvetést, noha távolról sem értünk vele egyet, azért szerepeltetjük itt, mert nem elszigetelt vélemény. Számunkra ez a helyzet azt mutatja, hogy a DADA-oktatóknak a pedagógussal is „dolga van”. Azaz a tanárok többsége felületes benyomások alapján formál véleményt a programról, mi több, olyat vár el, amit ő maga sem tudna megvalósítani. Szimptomatikusan érezzük viszont, hogy azok a pedagógusok, akik folyamatosan benn vannak a DADA-órákon, pontosan arról számolnak be, hogy a diákjaikat másik oldalról ismerték meg, olyan reakcióikat tapasztalták, amelyeket korábban nem is feltételeztek.

„Attól a gyerektől azt nem vártam, ugyanis jelentkeztek, és elmondták a véleményüket, és olyan is, aki órán meg sem szólal. Más esetben nagyon érdekes dolgokat tudtam a meg a gyerekekről meg a véleményükről.”

„Kötetlenebbül, szabadabban beszélnek, még az is felszólal, aki amúgy egyébként nem szokott szerepelni. Közvetlenség, jó kapcsolat van a rendőr hölgy és az osztály gyerekei között.”

Az együttműködési rendszer része a szülőkkel tartott kapcsolat. A szülők már a program első változata szerint is a DADA-program deklarált kapcsolati hálójának egyik elemei. A fókuszcsoportok tapasztalatai azonban inkább arra utalnak, hogy a szülőkkel történő kapcsolattartás a vágyálmok körébe tartozik. De mintha a pedagógusok sem bíznának abban, hogy van értelme a szülők programba való bevonásának.

„Azt gondolom, hogy az a szülő, akivel a DADA-programról beszélünk, és csak ebből a beszélgetésből szerez tudomást az ilyen problémákról, vagy egyáltalán, ha csak mi nyitjuk fel a szemét, az a szülő nem is fog figyelni a gyerekére. Aki önmagától nem figyel oda, annál én nem fogom tudni elérni, hogy odafigyeljen.”

„Amikor arról beszélünk a szülői értekezleten, hogy a gyerekeket nem kellene este későn elengedni, egyes szülők kerek pereg közlik, hogy mi köze az iskolának hozzá.”

Fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy amikor a pedagógusokat kérdeztük a DADA-program kapcsán a szülői kapcsolattartásról, a fókuszcsoport „panasznap” alakult, és a tanárok nem a DADA-program kapcsán adódó, hanem a szülőkre vonatkozó általános kapcsolattartás nehézségeit ecsetelték. Ez számunkra olyan problémára utal, amelyet általánosabb formában kísérünk meg megfogalmazni. Mint kiderült, a tanárok szülőkkel kapcsolatos problémái és tehetetlensége, eszköztelensége nem általánosan a szülőkkal, hanem pontosan azoknak a gyerekeknek a szüleivel kapcsolatos, akikkel az osztályban problémák vannak. Ez a gond osztályonként egy-két gyereket érint, de a tanárok általánosabban érzik át és fogalmazzák meg eszköztelenségüket. Elmondták, hogy a problémás gyerekek szüleit képtelenség befolyásolni, nem mennek el a szülői értekezletre, sem a fogadóórára, és tapasztalataik szerint a nevelés feladatát „átolják” az iskolára.

Úgy gondoljuk, hogy pontosan ez az a terület és probléma, ahol a DADA-oktató rendőr több segítséget nyújthatna az osztályfőnöknek. Tapasztalataink szerint ugyanis a pedagógusoknak legtöbbször egy-egy diák viselkedésével és nagy részben e diák nemtörődöm viselkedésű szüleivel vannak problémái az osztályában. Ezekkel a diákokkal „nem tud mit kezdeni” a pedagógus, és megoldhatatlan feladatnak érzi a fegyelmezést. E néhány diák viselkedése valóban tönkretelheti a pedagógus munkáját, és a sikertelenség érzetét keltheti bennük. A pedagógusok érzését pontosan megfogalmazta az egyik résztvevő: „Azt nem vizsgálja soha senki, hogy a gyerek mit tesz, mit nem. Azt sem vizsgálja senki, hogy a szülő mit tesz. Itt mindig csak a tanár és rendőr felelősségét vizsgálják.”

Ha nem igaz is tökéletesen az állítás, jól kifejezi a tehetetlenség érzését. Azt azonban nem gondoljuk, hogy a DADA-program megoldja ezeket a helyzeteket, sokkal inkább az a véleményünk, hogy a rendőrnek – különösen az ifjúságvédelemben jártas DADA-oktatóknak – lehet mondanivalója erről a problémáról. Itt nyilván olyan helyzetekre gondolunk, hogy a rendőroktató megbeszélheti a felvetődő helyzetet a pedagógussal, és segítséget nyújthat abban, hogy az érintett felek leülhessenek egy mediációs megbeszélésre – ter-

mésztesen beleértve a szülőket, egyéb rokonokat és a diákokat is. A mediációban való részvétel természetesen önkéntes, de valószínűleg van üzenete annak, hogy a bűnmegelőzési területen tevékenykedő rendőroktató is részévé válik a problémakezelésnek. Az iskolai konfliktuskezelésnek nagy szakirodalma van, és az elmúlt években itthon is jelentős gyakorlati tapasztalatok halmozódtak fel. Úgy véljük, hogy egy ilyen probléma megoldásában történő közreműködés mindenképpen erősíti a rendőroktatók elismertségét, és ők azok a szakemberek, akik ezen az úgynevezett másodlagos bűnmegelőzési területen segíthetik azt, hogy a nagyobb közösség szempontjai is érvényesüljenek.

A programmal kapcsolatos rendőrségi attitűdök

Tapasztalataink szerint a program rendőrségen belüli elfogadottsága szinte kizárólag az adott kapitányság vezetőjének megítélésén múlik. Ez a megítélés, a fókuszcsoport tapasztalatai szerint, a teljes elfogadástól a szinte teljes elutasításig sokféle lehet. Hallottunk olyan gyakorlatról, ahol a rendőrkapitányság vezetője a „bűnmegelőzési rendőrt” bevonja a civilekkel vagy a társhatóságokkal történő kapcsolattartásba. Kifejezi a megelőzési munka iránti megbecsülését azzal, hogy jelen van az időszüneti tanács ülésén, vagy maga helyett a bűnmegelőzési rendőrt küldi. Mindig figyel arra, hogy a bűnmegelőzési munka fontossága teret kapjon a rendőrkapitányság tevékenységében. A támogatást mutatja az is, ha a DADA-oktató rendőr kinevezése nyomozó marad, de konkrét vizsgálat lefolytatásával nem terhelik. Az a tapasztalatunk, hogy a bűnügyi nyomozói beosztás mellett nem lehet a DADA-programot folytatni, a nyomozati érdek ugyanis folyamatosan „felülírja” az oktatási vagy órartartási kötelezettséget.

A programmal kapcsolatos másik véglet, amikor a rendőrség vezetője csak a súlyponti számoknak hisz. A rablás, a gépkocsival kapcsolatos bűncselekmények, a lakásbetörés, a zsebloblás, a testi sértés számai viszonylag jól mérhetők, és ha ezekben a bűncselekményekben a kapitányság „jól teljesít”, akkor a sikeresség muta-

tói adottak. A főkapitányi összesítésben ugyanis nem sarkalatos pont, hogy hány családon belüli erőszakos cselekménnyel kapcsolatos nyomozást fejeztek be eredményesen. Nem állítják rangsorba például Budapesten a 23 kerületet, hogy hány prevenció órát tartottak az iskolákban. Még csak a szerint sincs külön értékelés, hogy csökkent-e a gyermek- vagy fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények száma. Noha lehet, hogy a két jelenségnek köze van egymáshoz.

Találkoztunk olyan megoldással is, ahol a kapitányság saját DADA-programot készített, nem ilyen névvel ugyan, de hasonló céllal. Ezek – még akkor is, ha az önkormányzat és a rendőrség együttműködésében dolgozták ki őket – azonban jelentős mértékben lazították a program formális megkötéseit. Értékelésünk szerint ezek a megoldások visszalépést jelentenek a korábbi „belügyi órák” rendszeréhez. Az e körbe tartozó iskolai prevenció programok rövidebb időtartamú elfoglaltságot jelentenek az oktató rendőröknek, vagyis rövidebb ideig kell nélkülöznie a rendőrségnek az oktatásban részt vevő kollégát. Véleményünk szerint ez a megoldás jól mutatja, hogy az intézményes és a szakmai érdek hogyan „írja felül” a lakosságit. A kapitányság működése csak egy rövidebb tartamú programot „bír” el. Még azt is mondhatnánk, hogy havonta ez a két-három óra az az „üresjárat” a kapitányság működésében, amelyet a kapitányság vezetője hajlandó a prevenció programokra fordítani. Mindenesetre ez a megközelítés nyilvánvalóan nem úgy gondolkodik az iskolai rendőrségi megelőzési programokról, mint amelyek a kapitányság tevékenységét javítanák, munkáját, megítélését más megvilágításba helyeznék.

Úgy gondoljuk ezért, hogy az iskolai prevenció programok oktatására történő felkészítést az RTF tanrendjébe is be kellene illeszteni.²

2 Talán nem közismert, hogy a Rendőrtiszti Főiskola – az Országos Kriminológiai Intézet kutatói által kidolgozott szakmai program alapján – évekig működtette a bűnmegelőzési szakirányú posztgraduális képzést. A képzésben elsősorban bűnmegelőzéssel foglalkozó rendőrök vettek részt, szociális munkások, pedagógusok, önkormányzati szakemberek kevésbé érdeklődtek a képzés iránt.

Már halljuk is az ellenvetést, hogy nem mindenki képes ilyen oktatásra. Ez igaz, mint ahogy az is, hogy bármely más megtanulandó tárggyal kapcsolatosan is eltérő a diákok képessége és érdeklődése. Az RTF curriculumába illeszkedő ismeretanyag azonban azt jelentené, hogy a rendőri tevékenység fontos eleme a polgárokkal (az iskolai megelőzési programoknál: a fiatal polgárokkal) való kapcsolattartás.

Ismereteink szerint a kapitányságvezetőknek az elmúlt évben tartottak először olyan továbbképzést, amelynek integráns része volt a DADA-programmal kapcsolatos ismeretek és tapasztalatok átadása. Ezt a gyakorlatot feltétlenül folytatni és erősíteni szükséges.

Úgy gondoljuk, hogy a rendőrségi bűnmegelőzési programot szélesebb kontextusban kellene értékelni. Ahogy az egyik fókuszcsoport résztvevője fogalmazott: „Mi tartunk kapcsolatot az iskolákkal, mi veszünk részt fórumokon, mi adjuk el a rendőrséget.” Tökéletesen helytállóan tartjuk ezt a megfogalmazást. Részben pedig azért, mert a felnövekvő generáció „rendőrképét” befolyásolhatja a DADA-oktatók szereplése az iskolában. Részben azért, mert a kapitányság vezetője fontos szereplője a helyi együttműködési hálózatnak, és ha ezt a feladatot megosztja a bűnmegelőzési feladatokért felelős beosztottjával, akkor erősíti a helyi együttműködési hálózat szakmaiságát.

Oktatói minőségbiztosítás

A rendőroktatók munkájának minőségbiztosításával kapcsolatos kritériumok: legyen gyakorlott rendőr; legyen jártas az ifjúságvédelem területén; legyen gyakorlata az óratartásban. Ez a három kritérium azt is jelzi, hogy más szempontnak kell megfelelnie egy járőrnek, és más szempontok szerint színvonalas a DADA-rendőr tevékenysége.

Erre tekintettel fogalmazódott meg az oktatók kiválasztási eljárása, amelyet először a kezdeti „nagy csapat” szereplőinek az oktatásból történő kiválása tett szükségessé. A megfogalmazott szempontok mindenekelőtt az önkéntességet tartják fontosnak, tehát hogy a DADA-oktató vállalja a feladatot. Az objektív körülmények közé sorolható, hogy az oktató parancsnoka engedélyezi-e az okta-

táshoz szükséges szolgálati időt. Ha mindkét feltétel teljesül, akkor következik a régióvezetővel történő elbeszélgetés, és ennek pozitív kimenetelét követi az ötnapos tematikus felkészítő tanfolyam. Ez a képzés pedagógiai alapismereteket, kommunikációs ismereteket, drámapedagógiai ismeretet ad, amelynek segítségével a jövőbeni DADA-rendőrök feldolgozzák az oktatandó anyagot. A tanfolyamot elméleti és gyakorlati vizsga zárja.

Jól érezhető tendenciát láttunk a program szervezeti „intézményesülésére”. Ilyennek gondoljuk a fókuszcsoporton megemlítt javaslatokat, hogy az ORFK bűnmegelőzési osztályának a vezetője nevezze ki a régióvezetőt egy hivatalos kinevezési okmány átadásával együtt.

Az oktató rendőrök szakmai háttere

1991-ben, amikor a program indításának ötlete megfogalmazódott, azt tartották a legfontosabbnak, hogy az legyen DADA-oktató, aki csinálni akarja ezt a munkát. Felvetődött természetesen az is, hogy miért kell az oktatóprogramot rendőrnek tartania, hiszen ő kevésbé járatos a pedagógia módszereinek alkalmazásában. Azt mindegyik szakmai csoport megfogalmazta, hogy a pedagógus sohasem lehet olyan hiteles egy rendőri eset megítélésénél, mint maga a rendőr. A programszervezők tehát úgy döntöttek, hogy az önkéntességre építve a pedagógiai ismereteket pótolják a rendőröknél, és nem a pedagógus kompetenciáit erősítik. Számít tehát a rendőr személyiségére, szakmai tudására, élettapasztalatára, és pontosan ezek a körülmények teszik flexibilissé a programot. A leadandó témáknak tehát a kereteit adta meg a program, de az oktató rendőr kiegészítette a saját tapasztalataival.

A fókuszcsoportok tapasztalatai abban is megerősítettek, hogy az 1990-es évek vége felé sok pedagógus szakképesítésű felvételles vált rendőrré. Ez az időszak egybeesett a pályaelhagyó pedagógusok számának növekedésével, amikor a gyermeklétszám csökkenése és a közoktatás pénzügyi problémái összeadódtak, és ez a pedagóguslétszám csökkentésével járt. A DADA-program oktató-

sa a hagyományos rendőri munkától eltérő képességeket kíván. A kapcsolódó szakirodalom feldolgozásakor úgy láttuk, hogy a DADA-program másféle típusú szakembert szólít meg a rendőrségen, mint a hagyományos rendőri tevékenységi területek, és ebben a fókusz-csoportok tapasztalatai határozottan megerősítettek bennünket. Többen is említették, hogy a gyermekekkel való foglalkozás örömet jelent nekik, ezért vállalkoztak erre a feladatra. Úgy láttuk, hogy többféle motívum is állhat a mögött, hogy a rendőr örömet leli az oktatásban: lehet véletlen rácsodálkozás és siker; lehet szakmai elhivatottság a bűnmegelőzés iránt; lehet védő-óvó magatartás, vagy a biztonság megtanításának fontossága, különösen akkor, ha a rendőrnek is van gyermeke. Lehet egyfajta küldetés, értékátadás, de lehet az oktatás motívuma a tenni akarás vagy a napi rutinból kilépés szándéka is. Ezekben az indítókokban nem tapasztaltunk jellemző mintázatot, sokkal inkább abban, hogy a rendőrségen belül milyen mozgatórugói vannak a DADA-program mögé álló rendőrségi szakembereknek.

Mindezzel együtt:

- Fontosnak tartjuk, hogy a DADA-program oktatásához nem kell felsőfokú végzettség. Elegendő tehát a rendészeti szakközépiskolai végzettség. A prevenció irány tehát az átlagtól eltérő végzettségű szakembereknek is karrierlehetőséget kínál.
- Fontosnak tartjuk, hogy az iskolai prevenció a rendőrségi pályafutást civilként (például polgári alkalmazottként) indító, és más típusú szakmai végzettségű szakembereknek is elköteleződési lehetőségeket kínál.
- Fontosnak tartjuk, hogy a pedagógiai végzettségű szakemberek még akkor is „ki tudnak kötni” a megelőzés és a DADA-oktatás területén, ha nem bűnügyi szakon végeztek.
- Fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy a megelőzési karrierút elég göröngyösnek tűnik, többen említették ugyanis, hogy a rendőrkollégáik hozzáállása az volt a pedagógusi végzettség és a DADA-program oktatásához, hogy „sem rendőr nem vagyok, sem a bűnmegelőzés nem rendőri feladat”. Ezeknek a

- kollégáknak sokszor éveket kell bizonyítaniuk, hogy a rendőrségnek jelentős szerepe van a megelőzés területén.
- Azt is tapasztaltuk, hogy a DADA-oktató rendőrök körében a saját gyermek vállalása és a gyēs nagy törést okoz. A visszaérkező kisgyermekes rendőrnőt ugyanis más munkakörben foglalkoztatják, így az iskolával is megszakad a kapcsolat. Ekkor derül ki, hogy a DADA-oktató rendőr volt egy egyetlen kapcsolat a rendőrség és az iskola között.

Tapasztaltuk, hogy a DADA-program „mélypontját” a 2000 és 2005 közötti időszak jelentette. Ekkor a rendőrségtől és a programból el-távozó és négy-öt éves tapasztalattal bíró oktatók helyére 21-23 éves fiatalokat képeztek ki a DADA-program oktatására. Rontotta a helyzetet, hogy leszerelés és nyugdíjazás miatt sok oktató lépett ki a programból. Sok oktatási intézményben maradt félbe az oktatás egyszerűen azért, mert nem tudtak oktatót állítani a nyugdíjba vonuló rendőr helyére.

A létszámhelyzet ismeretében továbbra is gondot okoz az oktatói bázis folyamatos utánpótlása. Hallottunk egy felmérésről, amely szerint készült egy összeállítás azokról a rendőrökről, akiknek van DADA-oktatói képesítésük, mégsem vesznek részt az oktatásban. A felmérésben negyven-ötven olyan oktatót számoltak össze, akik szakiskolákban találkoztak a programmal és ott váltak DADA-oktatóvá.

Az értékeléskor az a határozott álláspontunk alakult ki, hogy a bűnmegelőzést önálló rendőrségi szolgálati ággá kellene fejleszteni. A DADA-oktató rendőrök, illetve a bűnmegelőzés területén foglalkoztatott kollégák gyakran szembesülnek azzal a véleménnyel, hogy amit csinálnak, az nem rendőri munka. Ez a megközelítés cáfolható részben azzal, hogy amikor az állami feladatok között a rendőrségi feladatok megfogalmazódtak, akkor még a közösség önvédelmének biztosítása volt az elsődleges szempont. Az állami büntetőhatalom érvényesítésében vállalt szerep csak a rendőrségi feladatok intézményesülésével fonódott szorosan össze a rendőrképpel. Napjainkban alapvető változásokat tapasztalunk a bűnözéskontroll területén. Elsősorban arra hívjuk fel a figyelmet, hogy a sértetti jogokra és szükségletekre figyelés,

egészeiben a sértett szerepének megerősödése a büntetőeljárásban alakította át a bűnözéskontroll eszközeinek megfelelőségéről alkotott felfogást. Napjainkban a rendőrség – hasonlóan a bűnözéskontroll egyéb szereplőihöz – nem tekinthet el a sértett szempontjainak figyelembevételétől. Hasonlóan új szempont a költséghatékonyság érvényesítése, azaz a reaktív eszközrendszer alkalmazása helyett/mellett egyre nagyobb teret nyer a proaktív eszközök alkalmazása. Itt most nem kívánunk foglalkozni ezen új fejlemény veszélyeivel (ugyanis ezek is vannak bőven), csupán a történeti és társadalmi változások gerjesztette változásokra és hangsúlyeltolódásokra hívjuk fel a figyelmet, amelyek a bűnözéskezelésben érvényesülő megközelítéseket és ennek fényében a bűnözés csökkentésére alkalmasnak vélt eszközrendszert is átalakítják. Finszter Géza nagyon pontosan fogalmazza meg a közbiztonság felfogásával kapcsolatos hazai megközelítést, amelyből a rendőrségi tevékenység „egysíkú” megközelítése is ered. „Magyarországon megmaradt a közbiztonság hagyományos megközelítése, amelynek eredete ugyancsak a pártállam konszolidált időszakában keresendő. Ezek szerint a közbiztonság a gondoskodó állam teljesítménye, amelyet mintegy ajándékba ad a lakosságnak.”³ A közbiztonság kooperációs termék – mondja Finszter. A közbiztonság védelmezésének állami monopóliumát birtokló rendőrség azonban nehezen működik mellérendelő kooperációs kapcsolatban. Ez különösen fontos lenne, mert kutatási tapasztalataink szerint a „bűnmegelőzési rendőr” tevékenységi köre már kiformalódóban van: felöleli a DADA-program oktatását, az áldozatvédelmet, a sajtós tevékenységeket és minden egyéb „civil” feladatot, amelynek elvégzésére éppen nincs más személy. Úgy véljük, hogy a bűnmegelőzés önálló szolgálati ágkénti megfogalmazódása jelentős segítséget nyújthat ahhoz, hogy a szemléletváltozás ne csak a szlogenek szintjén jelenjen meg, de a gondolkodásban is meggyökerezzen.

3 Finszter Géza: A rendészet elmélete. KJK-Kerszöv, Budapest, 2003, 238. o.

A DADA-program jövője: a lehetséges új prioritások

A fókuszcsoport irányított beszélgetéseinel lehetőség szerint kitérünk arra is, hogy a résztvevők milyen új prioritásokat fogalmaznának meg a programmal kapcsolatosan a következő öt évre. Itt különbséget tettünk tartalmi kérdések között, azaz milyen témakörök beillesztését látnák szükségesnek; és formai kérdések között, azaz az oktatók leterheltségének és az iskolai kapcsolattartásnak a kérdését.

A pedagógus kollégák nagyon határozottan az iskolai erőszakkal kapcsolatos problémát szeretnék „kezelteni” a DADA-program továbbfejlesztése során. Arra hivatkoztak, hogy az iskolák környékén terjedő zsarolás, az iskolán belüli bandázás olyan jelenségek, amelyekre a jövőben a programnak figyelnie kellene. Fontos momentumként hangsúlyozták, hogy ezekben a szituációkban gyerekkorúak követnek el erőszakos cselekményt gyerekkorúak ellen. A beszélgetésekben megjelent a családon belüli erőszak problémája. A pedagógusok elsősorban azzal érveltek, hogy azt kellene a programnak segítenie, hogy „hogyan kezelje a gyerek, mit tegyen, mert mindenki tanácstalan. (...) Ez a mi munkánkat is meghatározza.” Többen említették, hogy pedagógusként eszköztelenek azokkal a szülőkkel, akik nem együttműködők, amikor a pedagógus jelzi a gyerekekkel kapcsolatos problémát. Úgy véljük, hogy a korábban említett helyreállító konfliktuskezelési eszközök elterjesztése és ebben a DADA-programot felajánló rendőr közreműködése segíthetné a problémamegoldást.

Az empirikus adatok elemzése

Az értékeléshez kapcsolódó kutatás módszere

A vizsgálat, illetve a kutatás négy szakaszból állt.

1. Az első szakasz az adatgyűjtés időszaka volt. Ebben a fázisban igyekeztünk megismerni minden hozzáférhető dokumentumot a DADA-programról. A programban használt könyveket, munkafüzeteket, filmeket és a program működéséről kiadott dokumentumokat.

Megismertük a program történetét a kezdetektől napjainkig, és a működési módját, szerveződését.

Ebben a szakaszban kaptuk meg az oktatók és az érintett iskolák listáját. Problémát jelentett azonban, hogy sem az oktatók, sem az iskolák listája nem volt aktualizálva, olyan nevek és olyan iskolák is szerepeltek a listákon, akik/amelyek már évek óta nem vesznek részt a programban. A programmal kapcsolatos nyilvántartási rendszer tehát mindenképpen átgondolásra, korszerűsítésre és pontosításra szorul.

2. A második szakaszban fókuszcsoportos megbeszéléseket szerveztünk a programban részt vevő oktatók és az érintett iskolák pedagógusainak részvételével. A program által érintett valamennyi régióban külön-külön került sor a fókuszcsoportos megbeszélésekre, és tartottunk egy külön megbeszélést a program alapítóival, azokkal, akik a kezdetektől részt vettek a DADA-program elindításában, működtetésében.

3. A harmadik szakaszban az ország hat régiójában a program által érintett iskolákban kérdőíves felmérést végeztünk. Összesen 120 iskolát kerestünk meg, és minden iskolában egy a DADA-programban részt vevő és egy nem résztvevő osztály tanulóival és az érintett osztályok osztályfőnökeivel egy-egy kérdőívet vettünk fel. Az empirikus vizsgálat során 2048 DADA-oktatásban részt vevő diákkal és kontrollcsoportként 2150 nem résztvevő fiatallal vettünk fel kérdőívet. Az adatelemzés az ő válaszaikat, összesen 4198 tanulónak az adatait dolgozza fel.

4. A negyedik szakaszban az összegyűjtött adatokat értékeltük, és a feldolgozás eredményeiről beszámolót készítettünk.

A program ismertsége

Első lépésként a program nevének és céljának ismertségét vizsgáltuk mindkét célcsoportban. A gyerekeket arra kértük, hogy adják meg, milyen szavak rövidítéséből áll a DADA mozaikszó.

Az eredmények szerint a DADA-programban nem részt vevő gyerekek fele van tisztában a program nevében szereplő rövidítés jelentésével, de az AIDS-et csak 37%-ban említették.

Egy kicsit meglepő, hogy a programban részt vevő tanulók egy része sem ismeri pontosan, milyen rövidítést takar a program neve. A dohányzás, alkohol és drog esetében a programban részt vevők 25%-a nem tudott helyes választ adni a kérdésre. Az AIDS esetében az eredmény még kedvezőtlenebb: a részt vevő gyerekek 40%-a nem tudta megfejtetni a rövidítés negyedik betűjének jelentését.

A program nevének ismeretére vonatkozó kérdés vegyes eredményt hozott. A nem résztvevők esetében a helyes választ adók 50%-os aránya jónak tekinthető, és azt jelzi, hogy az iskolában nemcsak a programban részt vevők hallottak a DADA-oktatásról, hanem a többiekhez is eljutnak információk. A programban részt vevők

2. számú táblázat

A következő témakörök közül melyek felelnek meg a program céljának?

Témakör	A témakört programcélként megjelölők aránya (%)	
	Résztvevő tanulók	Nem résztvevő tanulók
Drogfogyasztás veszélyeinek megismerése	73,4	45,6
Alkoholfogyasztás veszélyeinek megismerése	72,1	40,0
Rendőrséggel való együttműködés	53,7	22,9
Az idegenekkel szembeni viselkedés megtanulása	52,5	17,7
Gyermekek jogai és kötelességei	48,6	15,5
Dohányzás veszélyeinek megismerése	47,6	13,2
Nemet mondás elsajátítása	42,3	18,5
Önismeret	37,5	8,4
Közlekedési szabályok ismerete	35,0	12,5
Udvariasság	23,1	6,2
Az AIDS-fertőzés veszélyeinek megismerése	22,6	8,7

esetében viszont soknak tűnik, hogy a résztvevők 25%-a még a program nevére sem emlékszik pontosan.

A következő kérdésben a DADA-oktatás tartalmi elemeinek az ismertségét igyekeztünk feltérképezni. A 2. számú táblázat mutatja az egyes témakörökre adott válaszok megoszlását a két vizsgált csoportban.

Érdekes és tanulságos a táblázat adatainak tanulmányozása, egyrészt kiolvasható belőle ugyanis, hogy milyen kép él a programról a nem résztvevő fiatalokban, másrészt megállapítható, hogy mennyire volt sikeres a programcélok átadása.

Örömmre adhat okot, hogy a programcélok egy része eljut a nem résztvevő tanulókhöz is. Sőt az ő válaszaik alapján könnyedén meg lehetne határozni a program céljait. A nem résztvevők csaknem fele (48%) nyilatkozott úgy, hogy nem ismeri a programot, és nem tudja, milyen céljai vannak, a csoport másik fele azonban meglehetősen jól tájékozott. Úgy tűnik, hogy tartalmi elemek is eljutnak a programban nem részt vevőkhöz is. Nincsenek sokan az érdeklődők, de eléggé pontos információik vannak. A program tehát szélesebb körben érezteti hatását, mint a közvetlenül résztvevők köre.

Kiemelkedő programcélként jelenik meg a drogfogyasztás és az alkoholfogyasztás veszélyeinek megismerése. Ez valószínűleg annak tulajdonítható, hogy sok helyen egyszerűen prevenció programként tartják nyilván a DADA-programot. A program más céljai, úgy látszik, nem kapnak megfelelő hangsúlyt. A DADA mottója és jelszava: tanulj meg nemet mondani. Érezd és ismerd fel felelősséged a tetteidért – meglehetősen kevés szavazatot kapott mint programcél. A program megelőzőesen túlmutató céljait csak a programrésztvevők fele sajátította el a foglalkozások során.

Résztvevők az oktatásról

A DADA-program tematikája szerint egy-egy érintett osztályban havonta egy foglalkozásra kerül sor. A pedagógusokkal folytatott fókuszcsoportos megbeszélések során azonban az érintett osztályfőnökök arról számoltak be, hogy a foglalkozások megtartása sokszor

esetlegesen alakul. Volt olyan iskola, ahol tömbösítve két hét alatt „megvalósították” az egész éves programot, de sok iskolában előfordult, hogy más ütemezésben tartották meg a foglalkozásokat, ezért a tanulókat is megkérdeztük, hogy milyen gyakran voltak a DADA-foglalkozások.

A megkérdezettek 41%-a számolt be arról, hogy a DADA-órákat a terveknek megfelelően, havonta egyszer tartották meg. Az esetek több mint felében ettől eltérő ütemezés valósult meg. A „hetente” és az „egy-két héten belül többször is” válaszok összevonhatók, mert valószínűleg mindkét esetben valamilyen mértékű összevonás miatt gyakoribb az órák megtartása. Az esetek 10%-ában erőteljes összevonást hajtottak végre az oktatók (az iskolák rendszerint az oktatók időbeosztásához szoktak igazodni). A foglalkozások ilyen mértékű tömörítése mindenképpen rontja az oktatás eredményességét. A foglalkozások egy rövid időszakba sűrítése miatt elvesz a rendszeresség ama előnye, hogy az ismétlődés elősegíti az ismeretek szinten tartását. A gyerekek néhány hónap alatt elfelejtik, amit hallottak, és ha a következő „foglalkozáscsomag” megtartásáig hosszú idő, mondjuk egy év telik el, akkor az ismeretek átadása lényegében kezdődhet előlről.

A félévente vagy az évente egyszer megtartott foglalkozások hatékonysága szintén erőteljesen megkérdőjelezhető. Ez az esetek 26%-ára jellemző.

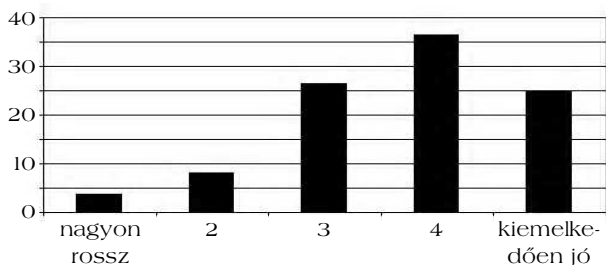
A tanulók emlékei szerint az esetek több mint egyharmadában az ütemezés nem volt megfelelő.

Az ütemezés és az eredményesség összefüggését jól jelzi, hogy a tanulj meg nemet mondani témakört, ami igen hangsúlyos része az oktatásnak, elsősorban azok jelölték meg programcélként, akik havi (53%) vagy negyedéves gyakoriságú (20%) foglalkozásokon vettek részt. A témakört célként megjelölők 73%-a vett részt ilyen gyakoriságú foglalkozásokon.

Az eredmény elérésének fontos feltétele tehát a foglalkozások havonkénti, de legalábbis negyedévenkénti megtartása.

A DADA-oktatáson részt vevő tanulókat megkértük, hogy értékeljék a DADA-órákat, mennyire tartották jónak, az iskolai osztályozás-

1. számú ábra

Mennyire tartod jónak a DADA-órákat? (%)

nak megfelelően egy ötfokú skálán, ahol az 1 azt jelenti, hogy nagyon rossz, és az 5 azt, hogy kiemelkedően jó. A válaszokat mutatja az 1. számú ábra.

A tanulók többsége jónak tartja a DADA-órákat, a megkérdezett diákoknak csak 12%-a adott hármasnál rosszabb osztályzatot. Egyenyeedük pedig kiemelkedően jónak tartja ezeket az órákat.

Még kedvezőbbek az arányok a *Hogyan érzed magad a DADA-órákon?* kérdésre adott válaszok esetében.

A megkérdezett fiatalok 67%-a jól vagy nagyon jól érzi magát a DADA-órákon, ez nagyon jó arány. Sok szaktanár nagyon elégedett lenne, ha hasonló tetszési indexet tudna felmutatni. A gyerekeknek csak 10%-a nem érzi jól magát a foglalkozásokon. Ők elsősorban arra panaszkodnak, hogy kevés új dolgot hallanak az órákon, és ezért unalmasnak találják. Az ellenzők tábora meglehetősen csekély: az összes résztvevőnek mindössze 10%-a tartozik ebbe a kategóriába. De még az ő szemükben is pozitívum, hogy rendőr tartja az órákat.

A többség (59%) azonban érdekesnek tartja az órákat, és sokan úgy gondolják, hogy új dolgokról lehet hallani, de szeretnének még további témákat is megbeszélni. Még az oktatással elégedettek kétharmada is úgy gondolja, hogy lehetne még más témákról is beszélni.

Érdekes, hogy a gyerekeknek csak töredéke érzi úgy, hogy az ő problémáiról szól az oktatás. Ez ellentmondani látszik a program azon törekvésének, hogy úgy mutassa be a tárgyalt szituációkat,

hogy azok átélhetőek legyenek a gyerekek számára. A programon részt vevők inkább úgy tekintenek a dologra, mintha egy krimi néznének a televízióban. A történet érdekes, de nem azonosulnak a szereplőkkel, nem velük történnek az események, mintegy kívülről szemlélik azokat. Érdeemes volna ezt a jelenséget célzottan megvizsgálni, hogy a kérdőíves módszer vagy a kérdés megfogalmazása miatt jelentkezett-e ez a furcsa jelenség, vagy a program résztvevői valóban „kívülről szemlélik az eseményeket”.

Ez a látszólagos távolítás azonban nem akadályozza meg őket abban, hogy a gyakorlatban is hasznosítsák a DADA-órákon hallottakat. A pedagógusok beszámoltak olyan esetekről, amikor a gyerekek az órán hallottaknak megfelelően cselekedtek, és például az ő jelzésük alapján fogtak el közszeméremisértéssel vagy pedofília-val gyanúsítható személyeket.

Százöt gyerek, a megkérdezettek 5%-a számolt be arról, hogy órán kívül is megkereste DADA-oktatóját, mert tanácsra vagy segítségre volt szüksége. A megkeresett rendőrök minden esetben segítettek is, a segítséget kérők közül senki sem jelezte, hogy nem foglalkoztak a problémájával.

Osszefoglalva: a programban részt vevő gyerekek többsége szereti a DADA-órákat, jól érzik magukat a foglalkozásokon, és a legtöbben örülnének, ha lennének még ilyen órák. Az órákat tartalmilag is érdekesnek és hasznosnak találják, de szeretnének még más témákról is beszélgetni. A DADA-oktatók nagyon népszerűek az iskolások körében, és általában jól vezetik a foglalkozásokat. Ezt a pedagógusok is megerősítik; a rendőrök néha jobban boldogulnak az osztállyal, mint a tanáraik. Összességében elmondható, hogy a résztvevőknek pozitív élményt jelentenek a foglalkozások.

A szervezethez, a foglalkozások ütemezésével azonban sok probléma van. Jó lenne tartani az eredeti, minden hónapban egy foglalkozás szerinti ütemezést, mert az ettől eltérés jelentősen rontja a program hatékonyságát.

DADA-témakörök és informálódás

Kíváncsiak voltunk, hogy a tanulók mennyire tekintik autentikus forrásnak a DADA-órákat, illetve milyen más forrásból jutnak még információhoz azokkal a témakörökkel kapcsolatban, amelyeket az órákon érintenek. Ezt a kérdéscsoportot a kontrollcsoport tagjainak is feltettük, hogy összehasonlíthassuk, mennyiben változtatja meg a programban való részvétel az érintett témákkal kapcsolatos informálódási struktúrákat (3. számú táblázat).

3. számú táblázat

Milyen információforrásokból tájékozódnak a megkérdezettek a bűnözésről, drogokról, szenvedélyszerekről?

információforrások	részvevők	nem részvevők
Moziban, tévében látott filmek	3,45	3,41
Tévében látható hírek, riportműsorok	3,65	3,61
Rádióműsorok	2,47	2,34
Ifjúsági lapok, újságok	2,67	2,58
Szórólapok	2,03	2,06
Felvilágosító könyvek	2,88	2,76
Internet	3,27	3,14
DADA-oktatás	4,12	–

Nincs lényeges különbség a két vizsgált csoport információforrásai és azok fontossága között. A DADA-programban részt vevők általában kicsit magasabb pontszámokat adtak szinte valamennyi hírforrás esetében, ez azt jelzi, hogy az oktatás hatására jobban érdeklődnek e témakörök iránt.

A vizsgálat szempontjából figyelemre méltó, hogy a program résztvevői a DADA-oktatásnak adták a legmagasabb pontértékeket. A kiemelkedően magas pontérték azt jelzi, hogy a program résztvevői elsődleges információforrásnak tekintik a DADA-órákat és a DADA-oktatókat azokban a kérdésekben, amelyek a programban szerepelnek. S ha nem keresnek más információforrásokat, akkor ez egyben azt is jelzi, hogy megbíznak a DADA-oktatók tájékoztatásában.

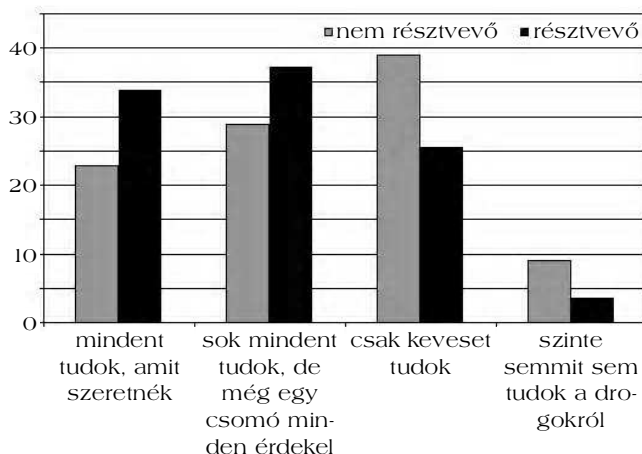
Ez egyben arra is figyelmeztet, hogy milyen nagy a DADA-oktatók felelőssége. Elsődleges információforrásnak lenni nagy megtiszteltetés, de egyben nagy felelősség is. Fokozottan ügyelni kell arra, hogy a DADA-oktatók érvényes és megbízható információt közvetítsenek, ismerjék a hazai kutatási eredményeket, mert ha később esetleg kiderül, hogy téves információkat adtak, akkor nemcsak az egész program, de a rendőrség hitelessége is megkérdőjeleződik.

A különböző deviáns magatartásformákhoz kapcsolódó tájékoztatásnak egyéb veszélyei is vannak. Egyrészt felkeltheti az érdeklődést olyan dolgok iránt is, amelyekkel másként nem foglalkoztak volna, másrészt az egyes témakörök nem kimerítő feldolgozása is azt az érzetet keltheti a hallgatóságban, hogy már minden tud a témáról, és esetleg lényeges információk hiányában rossz döntést hozhat egy adott dologgal kapcsolatban.

E gondolatmenet ellenőrzése érdekében megkérdeztük a tanulókat, hogy „Szerinted te most mennyit tudsz a drogokról?” (2. számú ábra).

2. számú ábra

Szerinted te most mennyit tudsz a drogokról?

Azért választottuk a drogot tesztkérdésnek, mert minden évfolyam tematikájában szerepel valamilyen szinten, és általában minden oktató beszél erről a témáról.

A diagramban mindkét felvetett hipotézis vonatkozásában találhatunk figyelmeztető jeleket. A két csoport vélekedése a drogokkal kapcsolatos tudásáról szignifikánsan különbözik. A DADA-program résztvevői felülreprezentáltak az első két kategóriában.

A „sok mindent tudok, de még egy csomó minden érdekel” kategóriában tapasztalható jelentős túlsúlyuk arra utal, hogy valóban sikerült felkelteni az érdeklődésüket a drogok iránt. Nem feltétlenül jelent rosszat, hogy a program résztvevői jobban érdeklődnek a drogok iránt, mint a többi osztály tanulói. A nagyobb érdeklődés jelentheti azt is, hogy alaposabban megismerve a jelenséget, a szereket, megalapozottabban utasíthatják el használatukat, de a kíváncsiság következménye az is lehet, hogy nemcsak elméletben érdeklődnek a drogok iránt, hanem ki is próbálják. A tájékoztatás során törekedni kell arra, hogy az érdeklődés ne az utóbbi irányba forduljon.

A „mindent tudok, amit szeretnék” oszlopban a program résztvevőinek felülreprezentáltsága két dolgot jelezhet. Egyrészt igazolhatja azt a hipotézisünket, hogy egy-egy téma részleges ismerete is azt az érzetet keltheti a befogadóban, hogy a téma jó ismerője, már-már szakértője. A tudás, a jólétesültség fitogtatása más közegben káros következményekkel is járhat (például „Ha olyan jól tudod, hogyan kell használni, akkor mutasd is meg!”).

Másrészt jelentheti azt is, hogy valóban megkaptak minden olyan információt, amelyre szükségük volt, ekkor viszont nem szabad tovább foglalkozni a témával. Az oktátónak nagyon érzékenyen kell reagálnia az osztályok igényeire, hogy ne lépjen túl azon a ponton, ahol a résztvevők úgy érzik, hogy elegendő információt kaptak. A téma további napirenden tartása már nem hoz pozitív eredményt, sőt általában inkább káros. Ez természetesen nem csak a drogokkal kapcsolatos ismeretek esetében igaz, a többi DADA-témakörre is érvényes. A program egyébként lehetővé teszi, hogy

az egyes osztályok igényeihez lehessen igazítani a programot. Az oktató felelőssége, hogy ez valóban meg is történjen.

A tanári kérdőívek eredményei

A DADA-program ismertsége

A megkérdezett tanárok többsége, függetlenül attól, hogy az osztályában jelenleg folyik-e DADA-oktatás, úgy nyilatkozott, hogy ismeri a programot, és tudja, hogy milyen tevékenységet jelent (3. számú ábra).

A programmal kapcsolatban tájékozatlan pedagógusok aránya nem éri el a 7%-ot. A döntő többség ismeri a programot. A főbb célkitűzéseit a megkérdezettek 95%-a ismeri, és a döntő többség elfogadja ezeket a célokat.

Mindössze néhány pedagógusnak vannak fenntartásai a programmal kapcsolatban; gyakorlatilag általánosan tekinthető az elfogadottsága.

A tanároktól is megkérdeztük a DADA mozaikszó jelentését, és a döntő többség helyesen fejtette meg a rövidítést. Csakúgy, mint a diákok esetében a tanároknak is az AIDS jelentett problémát: 23%-uk nem tudta ezt a szót azonosítani a rövidítésben.

A tanárok többsége jól ismeri az oktatás technikai feltételeit és a foglalkozások menetét is. A legtöbben egy kollégájuktól hallottak először a programról, és a programmal kapcsolatos egyéb információk is a tantestületből származnak. Minden megkérdezett ismerte

az iskolát látogató DADA-oktatót. Az oktatás gyakoriságával kapcsolatban azonban a gyakorlathoz igazodva eléggé nagy a zűrzavar. Sokan nem tudják, hogy havonta egy alkalommal kellene megtartani a foglalkozásokat.

Sokan, ha tehetik, részt vesznek a DADA-órákon (ez a visszaérkezett kérdőívek alapján gyakoribbnak tűnik, mint amit a fókuszcsoportok eredményei jeleznek), de vannak olyan osztályok is, ahol a DADA-oktató egyedül van a foglalkozások ideje alatt.

Tanítványok vélekedése a DADA-oktatásról

A tanárok információi szerint a tanulók szeretik a DADA-órát, és jól érzik magukat a foglalkozásokon. A tanárok pozitívabbnak vélik a gyerekek véleményét, mint ami a tanulók kérdőíveiből tükröződik. Csak néhány tanár jelezte, hogy hallott elégedetlen vagy negatív véleményt az órákról. A tanulók válaszai alapján azt láttuk, hogy azért van egy 10%-os kisebbség, akiknek nem tetszik maradéktalanul a DADA-oktatás. Úgy látszik, a negatív vélemények nehezebben jutnak el a pedagógusokhoz, vagy csak kevésbé figyelnek rájuk.

A diákok elégedettségének okát egyrészt a DADA-órák kötetlenebb jellegében és abban látják, hogy valami más, a szokásos tanrendtől eltérő dolog zajlik az iskolában. Másrészt véleményük szerint a tárgyalt témakörök újdonsága, a szokásos tananyagokétól különböző volta gyakorol vonzerőt a diákokra. Saját bevallásuk szerint sokszor ők maguk is új információkhoz jutnak a DADA-órákon.

Fontosnak gondolják, hogy rendőr tartja az órát, és ha egyenruhában jön az oktató, akkor az tovább emeli az esemény fényét. Ebből a megjegyzésből viszont az is következik, hogy bár a DADA-protokoll kifejezetten azt ajánlja, az oktatók mégsem mindig egyenruhában érkeznek az órára. (Ez a benyomásunk alakult ki a fókuszcsoportok tapasztalatai alapján is.)

A megkérdezett tanárok 99,5%-a szeretné, hogy iskolájában a jövőben is legyen DADA-oktatás, csak egyetlen pedagógus volt, aki nem így vélekedett. Szinte minden tanár hasznosnak vagy nagyon hasznosnak tartja ezt a lehetőséget.

Sokan szorgalmazták, hogy a DADA-órákon kívül más a rendőrség által szervezett rendezvények is legyenek az iskolában. A közlekedési rendőrök jelenlétét is határozottan támogatják.

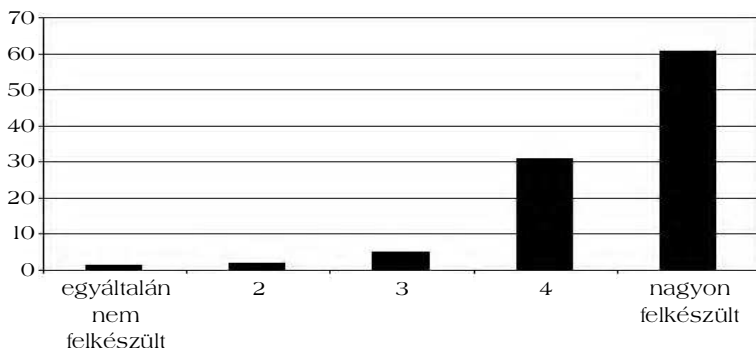
A tanárok véleménye a DADA-oktatókról

Komoly megmértetés a DADA-oktatók számára, hogy egy professzionális közegben kell bizonyítaniuk rátermettségüket, hozzáértésüket. Tanárok előtt órát tartani nagy próbatétel, még akkor is, ha több DADA-oktatónak van pedagógusi végzettsége is.

A DADA-oktatók többsége képes megfelelni a követelményeknek, a pedagógusok szinte egyöntetűen kedvező véleményét szemlélteti a 4. számú ábra.

4. számú ábra

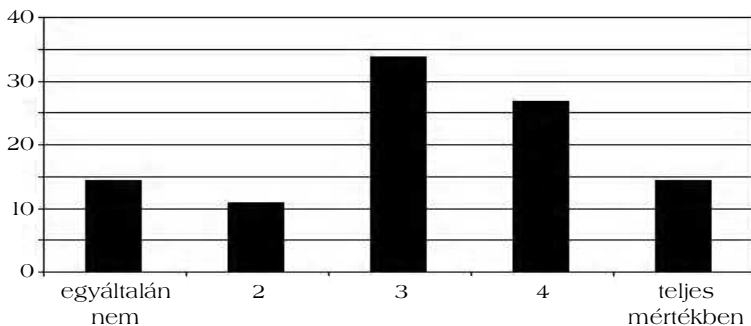
Mennyire tartja szakmailag felkészültnek a DADA-oktatót? (%)

Nemcsak az oktatókról, de a DADA-program tartalmi elemeiről is rendkívül kedvezően nyilatkoztak a pedagógusok. A programot mind tartalmában, mind formájában korszerűnek tartják. A gyerekek nagyon szeretik a munkafüzeteket és a bemutatott audiovizuális anyagokat.

A rugalmas oktatási szerkezet miatt az oktatóknak lehetőségük van kitérni aktuális kérdésekre is, és általában élnek is ezzel a lehetőséggel. Egy-egy alkalommal akár helyi, akár országos jelenségeket, problémákat is feldolgozhatnak.

5. számú ábra

Mennyire tartja elrettentőnek a DADA-programot? (%)

Egyedül a program elrettentő jellegének megítélésében mutatkozó érdemi véleménykülönbség a pedagógusok között (5. számú ábra).

Pontosan ugyanannyian tartják teljes mértékben elrettentőnek a programot, mint ahányan nem. Erre a véleménykülönbségre igazából nem találtunk magyarázatot. Az oktatói szabadság miatt lehetnek különbségek abban, ahogyan az egyes oktatók megközelítik, illetve tárgyalják az egyes témaköröket, de legalábbis érdekes, hogy ez a véleménykülönbség nem tükröződik a program más szempontú megítélésében. Ezek szerint, akik elrettentőnek tartják, úgy gondolják, hogy ez jó stratégia, míg akik szerint nem elrettentő, azok szerint nem is kell annak lennie.

A pedagógusok által a programról kialakított vélekedés annyira pozitív, mondhatnánk, hízelgő, hogy az már szinte gyanús. Élünk hát a gyanúperrel, hogy ez a rendkívül kedvező vélekedés nem tulajdonítható kizárólag a program nagyszerűségének. Valószínűleg az is közrejátszik ebben, hogy a tanárok a mai helyzetben magukra maradtak. Egyedül kellene megbirkózniuk a társadalom irányából érkező rendkívül összetett és ellentmondásos hatásokkal, és úgy kellene hiteles válaszokat adniuk a tanulók ezekkel kapcsolatban felvetődő kérdéseire, hogy önmaguk szerepét és lehetőségeit sem ismerik pontosan.

Ebben a szituációban minden segítségnek örülnek, és örömmel kapaszkodnak bele. Ez persze nem vonja kétségbe, nem kérdőjelezi meg a program eredményeit. Éppen ellenkezőleg: megerősít abban, hogy minél nagyobb számban, minél nagyobb területen és minél szervezettebb formában szükség van ilyen programokra.